

Sveti prostor

Božija sveta kuća nastaje iz živoga kamena

Dr. Angela M. T. Reinders

„Ne želim živjeti u svijetu bez katedrala. Potrebna mi je njihova ljepota i uzvišenost nasuprot običnosti svijeta. Želim gledati uvis prema svijetlećim crkvenim prozorima i želim da me zablješte vanzemaljske boje. Potreban mi je njihov sjaj, koji trebam nasuprot prljave jedinstvene boje odora. Želim da me umota opora hladnoća crkava. Trebam njihovu zapovjedničku šutnju. [...] Volim ljude koji se mole. Potreban mi je pogled na njih. Potreban mi je nasuprot podmuklom otrovu površinskih i besmislenih stvari. [...] Svijet bez tih stvari bio bi svijet u kojem ne želim živjeti.“¹ Autor Pascal Mercier ove je riječi stavio u usta Amadeu Pradu, liku iz romana o čijem životu se može mnogo toga saznati čitajući knjigu „Noćni vlak u Lisabon“. Gotovo ljutito protagonist romana brani prisutnost svetih prostora u svijetu, protiv svijeta, kao upozoravajući znak za svijet.

Koliko god bilo ispravno da crkva i ljudi koji u njoj slave liturgiju, koji se u njoj mole i koji se u njoj družu s Bogom i međusobno, ne mogu zaboraviti neupućeni svijet – što bi sveta misa bila bez službe na čovjeku? – toliko je ispravno da svetost i prostorije u kojima svetost stanuje, ne budu na raspolaganju ljudima. Bog je „svetac“. To su riječi liturgije. No, Bog nije samo svetac kada ljudi izgovaraju i pjevaju te riječi i kada ga priznaju kao sveca. Bog je već svet prije svake čovjekove riječi. On ostaje neraspoloživ čovjeku.

„Prostor“, „makom“ kao stambeni prostor „schechine“, mudrosti Boga je takorekući jedno od imena tog svetog, neraspoloživog Boga.² Bog koji je istovjetan prostoru i koji daruje prostor ljudima daje na raspolaganje mjesto kako bi u njemu mogli živjeti. Ljudi koji prostor primaju i osjećaju kao dar iz Božije ruke, vjeruju da Bog obuhvaća njihov prostor života ostajući prisutan u njemu. Zbog toga čovjek Boga u tom prostoru može susresti:

Mojsije je prekoračio prostor unutar čijih točno određenih granica se on uobičajeno kreće. Stado ovaca i koza koje inače čuva, jednog je dana u hrabroj odluci odveo „preko polja“ (Ex 3,1). Na taj način, prelazeći vlastite granice, otvara se mogućnost susreta s Bogom. Međutim, sveti prostor Boga u modernom njemačkom jeziku predstavlja „no go“ prostor, tj. prostor u koji se ne smije pristupiti: „Ne primiči se bliže. Izuj svoje cipele, jer mjesto na kojem stojiš je sveto tlo“ (Ex 3,5).

Okružen svetim, odnosno Bogom koji dodjeljuje prostor za življenje, čovjek je u stanju nastanjivati zemlju. „Stanovanje znači za čovjeka mjesto boravljenja sa samim sobom, susreta sa samim sobom i susreta s prijateljskim ljudima. Sakralni prostori kao treću dimenziju dodaju susret s drugim, s Bogom.“³

Prostorni putovi

Takav osjećaj za treću dimenziju u drugim vjerama i kulturama najprije je imao veći značaj nego u kršćanstvu. Mircea Eliade, rumunjski religijski znanstvenik (1907–1986), doveo je u svijest mitski osjećaj prostora prema kojem čovjek razlikuje „značajan“ i „amorfan“ prostor. Tko prelazi iz ruševnog, napucalog i amorfnog prostora u značajan prostor, taj prelazi prag – najprije prag prema „domovini“ vlastitoga stana, a zatim prag prema svetom prostoru. Aktualna renesansa „domovine“ daje mogućnost prepoznati kako ljudi takvo mitsko prostorno razmišljanje dan danas osjećaju.⁴ Sakralne i „[...] crkvene prostorije [...] pokazuju onome tko im pristupa da prilikom ulaska prelazi prag prostora čula svakodnevice i njihovih pragmatičnih pritisaka, te da ulazi u drugačiji „horizont čula“. [Radi se o ...] ukazivanjima na nešto što transcendirira svakodnevicu te ipak doslovce i gledano s prostornog aspekta te stanovišta gradske izgradnje u dosta slučajeva stoji u središtu svakodnevice.“⁵ Pragovi prema svetištu oduvijek su bili čimbenik koji je učinio opipljivima numinozni aspekt i nepostojanost jednog kulta u njegovim granicama punima značaja.

Kršćanstvo je ponekad uspijevalo očuvati kontinuitet određenog svetog odjela, svetog mjesta ili prostora u novo misioniranim područjima. Tamo gdje su ljudi stoljećima slavili druge bogove, rituale i kultove, tamo je sada bog kršćana zauzeo svoje mjesto.⁶

Kršćanstvo je svoju vlastitu priču započelo pod prijetnjama i opasnošću od progona. Više od tri stoljeća trajao je put iz privatnih kuća, tajnih mjesta okupljanja i katakombi, sve dok su kršćanske zajednice konačno mogle imati svoje prostorije. Jedna od najpoznatijih formi crkava, bazilika, u stvari nije originalno kršćanska. Sudske dvorane i antičke multifunkcionalne dvorane u tom su trenutku dobile novu funkciju kao uzori za kršćanske crkvene prostore. Konačno su nastajali veliki objekti pristupačni za sve ljude, a njihov izgled orijentirao se na razvoju euharistije u tijeku stoljeća. Iz gradnji malo po malo se razvijala „izgrađena liturgija“. Događanja u prostoru, slavlje zajednice s Bogom i u Bogu činila su prostor svetim. Ova se dimenzija dodavala onome što je određivao izbor mjesta za susret sa svetim Bogom.

Na mjestu snage koja liječi

Liturgijska događanja u svetom prostoru crkve i aranžman prostora bili su usko povezani sa slikom crkve u to doba. Karlo Veliki, kao dijete svoga vremena i teologije koja je u to vrijeme bila nadmoćna, gotovo nije mogao imati drugačiju sliku nego jasno otkrivanje božanske legitimacije kraljeve vladavine kao figure Carstva Boga na zemlji.⁷ I u konstantinskom i justinijanskom smislu arhitektura crkava je reflektirala ovu činjenicu.⁸ Karlo je želio dati jasnu formu vlastitoj pobožnosti i bogom danoj moći kralja u liku vlastitog crkvenog objekta. Pri tome mora da je sam sebi postavio dva pitanja: gdje graditi takav objekt? I kako ga graditi? Činjenica da je Karlo grad Aachen – prvenstveno zbog ljekovitosti vrućih izvora i strateški povoljnoj poziciji – posebno cijenio, višestruko je dokazana.⁹

Već je prijašnji franački objekt današnjeg oktogona u četvrtom ili petom stoljeću izgrađen s osjećajem za svetost prostora umjesto rimskih objekata, koja su među ostalim obuhvaćala bazen izvora. Moguće je da se ovdje za ranijih vremena klanjalo galoromanskom bogu Granusu.¹⁰ Voda koja izvire iz bazena i njena ljekovitost obuhvaćena je u krsnoj kapelici prijašnje pipinidijske crkve. Na taj način je živa voda (Joh 4,13) služila za dodjeljivanje sakramenta. Kasnije je unutar male crkve – sasvim sigurno prije godine 765. – izgrađen relikvijski oltar oko kojeg je podignuta kapela. Na ovom mjestu leži zametak za Karlov objekt.¹¹

Liturgija koja bi se kasnije slavila u „njegovoj“ crkvi, trebala je postati mjerodavnom za proces ujedinjenja liturgije carstva kojeg je započeo Karlo Veliki. Ni u kakvom

slučaju nije bilo planirano da se razvije njegova privatna kapela nego je to, kao što je to u osmom stoljeću postajalo sve više uobičajeno¹², trebala biti crkva posvećena Mariji „Kraljici nebesa“ s prostorom za svakodnevna misna slavlja na različitim oltarima, za molitvu kora tamo instalirane zajednice kanoničara i za molitvu za Karla Velikoga i tzv. *stabilitas regni*, tj. u Bogu utjelovljenu vlast Kralja.¹³

Međutim, kako opremiti i kreirati jedan takav sveti prostor? Iako je Karlo osobno dao prijedlog¹⁴, prostor kojeg je htio dati izgraditi vjerojatno je i za njega još uvijek bio stran i nerealan. Takvo približavanje svetom prostoru kao stranome odgovara njegovoj krajnjoj nedostupnosti: „Kod kuće sam samo kod sebe; tamo gdje se pjevaju moje pjesme, gdje se govori moj jezik, gdje se citiraju moji najdraži tekstovi i to na način koji se meni najviše dopada“, riječi su religijskog pedagoga Fulberta Steffenskya (*1933) iz Hamburga. „Kod kuće sam samo kod sebe – kakva zagušujuća domovina bi to bila! [...] Sam sebi nisam dovoljan – to se polako uči u životu. I potrebno mi je više nego što sam potreban sam sebi. Potrebna mi je tuđina. Potrebne su mi misli, geste i vjerske igre mojih starijih i mlađih braće i sestara. Trebaju mi pjesme mrtvih.“ Važno je tu vjeru naučiti i dati joj izražaja „[...] među ostalim i na jeziku braće i sestara koji su mi samo napola bliski ili čak strani.“¹⁵

Da ovaj jezik može slijediti i potpuno stranim načinima izgovaranja, te da može govoriti na način da obuhvaća cijeli svijet, Karlo je uzeo u obzir u svom prijedlogu za Marienkirche. U godini 787. bio je inspiriran San Vitaleom, centralnim objektom u Ravenni, koji se nadovezuje u duhovnom i graditeljsko-povijesnom smislu na konstantinopolitansku Hagiju Sophiju. Po nalogu Karla, graditeljski stručnjak Odo von Metz predvodio je radove na prvoj kupoli sjeverno od Alpa.¹⁶ Karlo je integrirao mnoge elemente u svoj sveti prostor. Ubacivao je neobične i nepoznate elemente, kao i ideju o centralnom objektu na ovim prostorima.¹⁷ Sačuvao je stare rimske stilske elemente – sada sakralno obojene lukove po uzoru na rimske trijumfalne lukove za izgradnu sale – i materijale – predpipinidijske ostatke zidova koje je dao smrviti i preraditi u žbuku kako bi time mogao graditi na arhitektonski novo koncipiranim fundamentima s pogledom u budućnost.¹⁸ Od Pape Hadriana (772-795) dobio je pismeno odobrenje za transport stupova i mramora iz četvrtog do šestog stoljeća iz Ravenne u Aachen.¹⁹ Duhovno-povijesne „stranojezične“ utjecaje obogatio je za svrhe svetog prostora svoje Marienkirche dobro znanim zvukom

Biblije. Tko bi prešao prag u sveti prostor, na neki način je trebao prepoznati materinji jezik Prvog i Drugog testamenta. Oktogon²⁰ koji je iz vana bio isprva obojen u crveno brojem osam, slično kao i objekti koji su bili uzori, preuzeo je biblijski simboliku: preživjeli općeg potopa, vizije saharja o planu Jahvea da se obnovi razoreni Jeruzalem, slavljenja blaženih, dan Uskrsnuća Isusova – računato od početka proteklog tjedna – prema Lk 24,1.²¹

Franačka stopa kao jedinica mjerenja pretvara cijeli koncept za gradnju crkvi u relacije brojki korespondirajući s biblijskom apokaliptičkom brojkom spašenih (Apk 7,4-8): Prema svjedočenju Alkuina, Karlova „ministra kulture“, Karlo Veliki je namjeravao pred takvom pozadinom već sada nacrtati biblijsku sliku nebeskog grada Jeruzalema (koji također prema izvoru Biblije iznosi 144 stope) u kamenu te da se, jasnim aluzijama na jeruzalemski hram, božanski nalog za izgradnju tog objekta učini vidljivim i uhvatljivim.²² Kada Marienkirche više nije mogla prihvatiti masu hodočasnika, problem prostora na koncu je riješen u 14. stoljeću novom gradnjom gotičkog kora umjesto dotadašnjeg malog karolinškog. Svojom arhitekturom i simbolikom brojki – dvanaest stupova nošenih od dvanaest apostola i dva dodatna stupa koji oslikavaju Mariju i Karla – kor je postao samostalni preslik nebeskog Jeruzalema, zapravo i „slikom jednog carstva koje 'obećava spašenje'“²³. U aachenskoj „Staklenoj kući“, kako zovu dvoranu kora, dosegnuta je do tada najveća moguća transparentnost zida kako bi se unutar svetoga prostora uhvatilo svjetlo nebeskoga grada koje svijetli „jasno i čisto kao kristal“ (Apk 21,11).²⁴ Na jasnoj vertikalnosti gotike, nebo se može spustiti i upustiti u svijet ljudi kako bi mu se oni mogli približiti vjerujući i moleći se.²⁵

Malo kasnije dodan je vijenac kapela crkvenoj zgradi, sobe koje su nudile utočište hodočascima koji su kod aachenskih svetišta našli cilj svoje čežnje i kojima je na taj način postala jasna vlastita čežnja za Bogom: „Čovjeku mora postati jasno njegovo vlastito traženje. Najprije traži samoga sebe. Ostaje mu za otkriti kako će sam sebe u potpunosti naći samo putem preko drugoga i u blizini Krista.“²⁶ Upravo Mađarska kapela svjedoči o tome kako sveti prostori simboliziraju i osnažuju već izrasle odnose kao da su jedna kuća koja tek nastaje iz živoga kamena.

Kuća iz živoga kamena

Relikvijska crkva, crkva s grobom Karla Velikoga, Krunidbena crkva, Biskupska crkva – 1802. godine na kratko vrijeme i od 1930. godine pa sve do danas: naravno da je aachenska katedrala sve to u jednom.²⁷ Međutim, nemoguće ju je u dovoljnom smislu okarakterizirati tim pojmovima. Naime, kao čistoj namjenskoj gradnji nedostaje joj svaka dimenzija koja bi joj tek dala pravo značenje. „Marienkirche u Aachenu je bila i uvijek će biti više od pukog povijesnog i fascinantnog mjesta prosvjete, muzejske ljepote i kulturalne reminiscencije. Bila je i ostala prostor koji ulijeva strahopoštovanje.“²⁸ Ono čemu bi ona trebala i željela težiti je Karlo Veliki čvrsto urezao u nju od njenog nastanka: „Cum lapides viri paris compage ligantur – Božija sveta kuća nastaje i iz živoga kamena“²⁹, glasi gravura u kamenu.

„Gdje bismo drugo mogli s našim osjećajima“³⁰, s vjerom i potragom, s nevoljom i radošću? Sveti prostor sadrži i čuva sve ono što je u njemu izgovarano, isplakano, ljubljeno i oplakano, izmoljeno i tiho željeno, ispovijedano i prešućeno; sve ono što je tek „strani“ sveti prostor unio u svijest onih koji se mole.

„[...] Da u više od 1200 godina povijesti ove katedrale nije uvijek postojao čovjek koji se moli, ova katedrala danas ne bi više postojala, a Aachen bi vjerojatno bio selo s toplim izvorima i trajnim keksom“³¹, provokantno je formulirao aachenski svećenik s veleučilišta Christoph Stender. Ali ovako je s „živim kamenom“ vjera prisutna. Tko uđe u katedralu, prelazi prag prema prostranom predviđanju Biblije: „Vidio sam sveti grad, novi Jeruzalem, koji je sišao od Boga s neba, bio je spreman kao god mlada koja se nakitila za svoga čovjeka. Onda sam čuo jaki glas kako viče s trona: vidite, stan Božiji među ljudima! Stanovat će u njihovoj sredini i oni će biti jedan narod; a on, Bog, će biti kod njih. Sve će im suze obrisati s očiju: smrt više neće postojati, niti žalost, niti jauk, niti muka. Jer ono što je prije bilo, već je prošlo. On, koji je sjedio na tronu, rekao je: Vidite, sve činim iznova“ (Apk 21,2-5a).

Angela M. T. Reinders

dr. Angela M. T. Reinders, rođ. 1965. u Aachenu, studij teologije u Bonnu i Münsteru,
Urednica i lektorica u izdavačkoj kući Bergmoser + Höller Verlag, Aachen.

---

¹ MERCIER, Pascal, *Nachtzug nach Lissabon*. Roman, München ¹³2006, 198.

² MOLTSMANN, Jürgen, Gott und Raum, u: MOLTSMANN/RIVUZUMWAMI, Carmen (ed.), *Wo ist Gott? Gottesräume – Lebensräume*, Neukirchen-Vluyn 2002, 29-41; ovdje: 33.

³ GERHARDS, Albert, Sinn und Sinnlichkeit sakraler Räume. Kirchenraumpädagogik ist im Kommen, u: *Herder Korrespondenz* 60 (2006), 150f.

⁴ ELIADE, Mircea, *Das Heilige und das Profane*. Vom Wesen des Religiösen, Frankfurt am Main 1984; usp. HOFMEISTER, Klaus/BAUEROCHSE, Lothar (ed.), *Wissen, wo man hingehört*. Heimat als neues Lebensgefühl, Würzburg 2006. Izdanje je objavljeno u hodu s istoimenom televizijskom serijom na programu kulture hr2 (Hessischer Rundfunk) od listopada 2006.

⁵ SOEFFNER, Hans-Georg, *Kirchliche Gebäude – Orte der christlichen Religion in der pluralistischen Kultur*; u: SCHWEBEL, Hort/LUDWIG, Matthias (ed.), *Kirchen in der Stadt*, Marburg 1993, 51-55, ovdje: 52.

⁶ usp. npr. BAUS, Karl/EWIG, Eugen, *Die Reichskirche nach Konstantin dem Großen*. Erster Halbband: *Die Kirche von Nikaia bis Chalkedon* [= JEDIN, Hubert (ed.), *Handbuch der Kirchengeschichte*, II/1], Freiburg/Basel/Wien 1979, 213.

⁷ usp. KEMPF, Friedrich/BECK, Hans-Georg/EWIG, Eugen/JUNGMANN, Josef Andreas, *Die mittelalterliche Kirche*. Erster Halbband: *vom kirchlichen Frühmittelalter zur gregorianischen Reform* [= JEDIN, Hubert (ed.), *Handbuch der Kirchengeschichte*, III/1], Freiburg/Basel/Wien 1973, 97-118. Iako su se planiranje i provođenje dogodili prije krunidbe cara Karla i premda iza izgradnje Marienkirche u Aachenu očito ne stoji „imperijalni“ sveukupni koncept, usp. KERNER, Max, *Einführung. Der Aachener Dom*. Vom Wunderwerk des 9. Jahrhunderts zur Bischofskirche unserer Zeit, u: KERNER, Max, (ed.), *Der Aachener Dom als Ort geschichtlicher Erinnerung*. Werkbuch der Studierenden des Historischen Instituts der RWTH Aachen, Köln 2004, 1-7, ovdje: 11.

⁸ vgl. MICHEL, Julia, *Vorbildkirchen der Aachener Marienkirche*, u: KERNER, Max (Hg.), 131-146, ovdje: 136.

⁹ vgl. GRIMME, Ernst Günther, *Der Dom zu Aachen*, Aachen 2000, 13.

¹⁰ vgl. STEPHANY, Erich, *Der Dom zu Aachen*, Aachen ²⁵1991, 3.

¹¹ vgl. GRIMME, Ernst Günther, 11-13, KERNER, Max, 3.

-
- ¹² vgl. KEMPF, Friedrich/BECK, Hans-Georg/EWIG, Eugen/JUNGMANN, Josef Andreas [= JEDIN, Hubert (ed.), Handbuch der Kirchengeschichte, III/1], 361.
- ¹³ vgl. KERNER, Max, 12; GEIS, Lioba, Überlegungen zur Liturgie in der Aachener Marienkirche, u: KERNER, Max (Hg.), 555-574, ovdje: 555-557.
- ¹⁴ vgl. GRIMME, Ernst Günther, 14.
- ¹⁵ STEFFENSKY, Fulbert, Das Haus, das die Träume verwaltet, Würzburg ⁷2002, 10.
- ¹⁶ vgl. GRIMME, Ernst Günther, 14f. 22; MICHEL, Julia, 133-139.
- ¹⁷ vgl. MICHEL, Julia, 132.
- ¹⁸ usp. GRIMME, Ernst Günther, 17f. 26.
- ¹⁹ usp. GRIMME, Ernst Günther, 22; usp. KERNER, Max, 5; usp. MICHEL, Julia, 136.
- ²⁰ usp. KERNER, Max, 3.
- ²¹ usp. WYNANDS, Dieter, P.J., Zur Symbolik der Zahl Acht – ausgehend von der Aachener Marienkirche, u: KERNER, Max (ed.), 165-183, ovdje: 171ff.
- ²² usp. KERNER, Max, 4; SCHLÜTTER, Johannes, Wi(e)der die Pfalzkapelle – das Bild der Aachener Marienkirche in der historischen Forschung, u: KERNER, Max (ed.), 13-25, ovdje: 23.
- ²³ WYNANDS; Dieter P.J., 521.
- ²⁴ RONNENBERG; Karsten C., Das Aachener Glashaus – zur Entstehung und Deutung der Chorhalle der Aachener Marienkirche, u KERNER, Max (ed.), 509-526, ovdje: 522-524.
- ²⁵ usp. RONNENBERG; Karsten C., 521.
- ²⁶ Kommt, und ihr werdet sehen! (Joh 1,39), zur Aachener Heiligtumsfahrt 2007, za izradu: dr. Herbert Hammans, redakcijska prerada: (listopad 2006) dr. Andreas Frick.
- ²⁷ usp. GRIMME, Ernst Günther, 38.41.122.
- ²⁸ KERNER, Max, 7.
- ²⁹ KERNER, Max, 5.
- ³⁰ Učiteljica iz Erfurta koja je bila u pratnji grupe mladih učenica i učenika nakon atentata 2002. godine na gimnaziji Gutenberg, citirana prema BARTH, Hermann, Heilige Räume. Vortrag bei der Veranstaltungsreihe „Treffpunkt Marktkirche“ in Hannover, 2. April 2003, www.ekd.de/vortraege/barth/030402_barth.html [18. Januar 2007].
- ³¹ STENDER, Christoph, Domgefühl und Schatzeinsichten. Buchpräsentation. Pressekonferenz, Einhard am Dom, 11. August 2005, www.christoph-stender.de/texte/domgefuehl.html [18. Januar 2007].